

הרב שאול ישראלי זצ"ל

חג הארץ

שיחות לט"ו בשבט

תוכן העניינים

3	מגן עדן נלקחו השתילים
5	חג הארץ
8	שתולים בבית ה', בחצרות אלקינו יפריחו
11	כימי העץ ימי עמי
13	חג הנטיעות
15	תבאמו ותטעמו

מגן עדן נלקחו השתילים

תש"ב כנראה

"ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם" (בראשית כ"א לג). "ויחל נח איש האדמה ויטע כרם" (שם ט' כ). ובבעל הטורים (שם): "גי פעמים ויטע במסורה (שני אלו ו"ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם", שם ב' ח'), ללמדך שמגן עדן נלקחו השתילים". ומה נפלא גורלם של שני שתילים שנלקחו ממקום אחד – האחד "ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם", והשני "ויחל" שנעשה חולין.

ט"ו בשבט, חג האילנות, רשומו נשאר אצלנו גם בהלכה וגם למעשה. במשך ימי קיומנו בגולה, בזמן שהיינו כלואים בגטאות, לקחנו את החרוב ואת התמר, וכשהיינו מברכים "שהחיינו" היינו נזכרים באנחה בארץ חמדה שהיא כל כך רחוקה מאתנו, והחיינו ע"י כך את הקשר אתה. אולם ברור היה, שלא בגולה התחדש חג זה, אלא אדרבא משך את יניקתו מאז היינו בארץ, שאז ודאי היה לו אופי יותר חגיגי, עם שאין רשומיו ניכרים כל כך מאז.

מאז התרחקנו מהאדמה התרחקנו גם מהתשוקה אליה. יותר ויותר מצאנו את מקומנו וחיינו בבית המדרש. אולם בזמנים הקדומים ידענו מסדר זרעים שהיה אמונה, "שמאמין בסדר עולם וזורע" (תוספות שבת ל"א ב ד"ה אמונת עפ"י הירושלמי). האדם הבריא הטבעי, הוא מוצא ענין בפרח הקטן המבצבץ, בעשב הקל שהמלאך מכה לו ואומר לו גדל, והוא רואה בזה מראות אלקים. "וילך יצחק לשוח בשדה" והוא מתקן תפלת מנחה (ברכות כ"ו ב). הבעש"ט השיג את ההשראה שלו ביערות, שם ראה את אשר לא יראה האדם. האר"י ותלמידיו היו יוצאים לקבל את השבת

בין ההרים. "ברכי נפשי את ה'" (תהלים ק"ג) צועק המשורר מעצמת ההתפעלות. ולפי זה נשאלת השאלה, אם כן אומות העולם, שחיים על אדמתם ומושכים ממנה את חיותם, היכן הרגשת האלקים הגדולה שלהם? ועל זה אנו מוצאים את התשובה: "ויחל". דוקא אותה נטיעה, שיש בה מכת גן עדן, יש בה כח משכר – הוא היין, המביא שמחה ומביא יללה לעולם. "והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו ומעשי ידיו לא ראו". (ישעיהו ה' יב). העבודה משכרת את האדם עד שהוא מוצא בזה סיפוק כשלעצמו, עד שהוא רואה את עצמו כאילו הוא הפועל את הגדולות האלה, כאילו ידיו הן שמוציאות את הזרע מהגרעינים. היא השכרות של "כחי ועוצם ידי". היא השכרות שיש כיום הזה בתנועת העבודה – "ואת פועל ה' לא יביטו ומעשי ידיו לא ראו". צריכים אנו תמיד לזכור, גם בעבודה, שאין כאן עבודת חולין. לראות בזה את מעשי ה' ונפלאותיו. ואז נמצא ענין בזה, ואז תשמש העבודה לטהרת החיים.

חג הארץ

תי"ש

בין ראשי השנים שבכל שנה, אחד מהם הידוע בשמו הוא ראש השנה לאילנות. אין אנו מוצאים כל רמז לחגיגה שהיא ביום ראש שנה זה בתלמוד ובמה שקדם לו. תחת זה מוצאים אנו את רשומי בספרות ההלכה שאחריהם. יום זה אוכלים בו מפירות הארץ (או"ח סי' קל"א מ"ב ס"ק לא). ובשעה שהיו מתכנסים בבתי המדרש במנחה בין ערביים היו טועמים ממינים שנשתבחה בהם הארץ. וכשהכפור היה מצייר לו את ציורי תמרי הצפון על זגוגיות החלונות, היו נזכרים שהנה שם רחוק רחוק מתעורר הטבע לתחיה. וגל של חמימות מלווה בזכרונות מיני קדם, עטוף בגלימת אגדות על הארץ הרחוקה הקרובה, היה מביא טל תחיה על העצמות הנדכאות.

סחה האגדה (בכורות ט' א), שסבי דבי אתונא משהריחו עפר אדמתם חזר אליהם כחם. ומי יודע כמה כח, עז ואמונה שאבנו דורות על דורות מאותו לשד האדמה שהיה מובא אלינו ע"י התמר המופלא.

עכשו שזכינו לעלות ארצה, שהארץ הפכה מדבר שבדמיון לדבר שבמציאות, יש לצערנו לעורר את הרשמים על הארץ כפי שהם נקלטו דוקא באותה שעה של כיסופים עם אכילת התמר בימי הטי"ו בשבט.

"לכל מקום שגלו שכינה עמהם" (מגילה כ"ט א). ואם אפשר לומר, הרי לכל מקום שגלינו הולכנו אתנו את ארץ ישראל, בעפר הלבן לכיסוי הפנים בשעת הקבורה רחמנא ליצלן, ובתמר ובתאנה הרגשנו אותה, והיא אשר נתנה לנו את האפשרות גם במקום של חוסר בסיס למצוא בסיס נרחב לעבודה ולחיים.

עכשו נהפך את הסדר, ובמקום שהט"ו בשבט היה אצלנו חג הארץ, שההלכה הזכירה את הארץ וחבתה, תהא עכשו הארץ מזכירה את ההלכה, את התורה, ומחבתה עלינו. תלמד אותנו לחדש את עצמנו ואת חיינו, כשם שהארץ, שהטבע, מתחדשים בעונה זו משנה לשנה...

*

תש"ג כנראה

ט"ו בשבט הוא חגה של ארץ ישראל, בו מעלים את זכרה של הארץ וטועמים פירותיה. בארץ ישראל יש צורך להעלות ביום זה את הגולה הטובלת בדם.

"עת לטעת ועת לעקור נטוע" (קהלת ג' ב). אם באופן רגיל אין מלכות נוגעת בחברתה ושמחת הנוטע אינה מושבתת בהרגשה שיש לפעמים צורך לעקור הנטוע, הרי בימים שלנו ערבה לנו כל שמחה. אם אצלנו עת לנטוע, הרי בגולה הוא העת לעקור נטוע.

אולם לאמתם של דברים, גם אנו יושבי ארץ ישראל דורשים יום אחד להזכיר לנו את המקום בו אנו נמצאים. "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ..." (דברים ד' כה). החסרון העיקרי, שנושנים בארץ ושוכחים את הרגעים הנשגבים בהם זכו לעלות אליה. מי מאתנו בגולה לא היה לבו רוטט לשמע הארץ הזאת?! הרגשות עדינות ונעלות היו מתעוררות בתוכנו לזכר ארץ קדומים זו, שבה חיינו חיים חפשיים, ממלכה ישראלית עם מלך עברי, עם חק עברי לפי תורת ישראל, חיי חברה מיוחדים במינם, קדושים ואצילים. ותמיד היתה חיה בקרבנו ההרגשה, כי אף אנו אם נזכה ונבוא נהיה הרבה יותר טובים, יותר נעלים מאשר בחו"ל, כי נקדיש את חיינו לא רק בשביל עצמנו אלא בשביל האומה כולה. וכל אותם זרמים של חלוציות

ועבודה שסחפו את הנוער, האם לא מכח אותה אש קדושה של האהבה הטמירה ושל האמונה השלמה, כי כאן ורק כאן יכול להיות מקומנו הראוי אלינו?!

והנה במשך הזמן טושטשה ההכרה הזאת וארץ ישראל הפכה להיות ארץ רגילה, ואדמת הקודש הפכה להיות אדמה רגילה, אשר אין בה אלא חשבון פשוט של שכר והפסד. באנו הנה למצוא את מלוא תוכן חיינו. באנו הנה להיות בני אדם ישרים, חפשיים, חיים מעמל כפים, עוזרים האחד לשני בלב תמים ובנפש חפצה. באשר ידענו, כי תוכן החיים הוא רק עשות טוב, כי כל מה שהננו שוקעים בתוך עצמיותנו פחות הננו מוצאים את עצמנו, כי כל מה שניתן יותר נקבל יותר, נמצא סיפוק יותר. והנה בא ההרגל ובאו החיים היומיומיים ועשו את שלהם והוציאו מקרבנו את הנשמה היתירה ונתנו לנו לב רגז, ועין לא תדע שבעה, כמים המלוחים אשר לא ירוו כי אם יצמיאו. גדלים ההבדלים וגדלה השנאה מצד אחד והקנאה מצד שני. ויש ונדמה, כי העזרה המועטת לאחר היא שמפריעה בעד מילוי כל המאויים. לשעבר היינו מחפשים בתורה את הנקודות אשר אורן גלוי והתחממנו לאורן, הרמנו על נס את החיוב "ואהבת לרעך כמוך", וידענו כי אם מצד אחד נמדדת אהבת רעים ב"כמוך", הרי מאידך גיסא נמדד ה"כמוך", האהבה העצמית, באהבת רעים, נעשית יותר אידיאלית, כי אשר יעשה הנבל לאהבת עצמו, יהיה לתועבת נפש לאדם השלם.

העבודה החקלאית לא היתה רק לשם שינוי חיצוני, כי אם לשם שינוי תכני. באשר אנחנו ראינו בדבר זה אישור במעשה להלך מחשבתנו. זה בא להגיד, כי מתנערים בזה מלרדוף אחרי האושר המדומה של ריבוי קנינים והולכים לקראת האושר הנמצא בתוכנו אנו, לחשוף מתוכנו את האדם, אשר הנו שמוח בחלקו, את השלוחה אשר בפת החרבה.

וכשברבות הימים הכל נשכח וחוזרים דברים לישנם, והכלי נשאר מבלי התוכן, ונשארה התרברבות מבלי הצדקה, בא היום הזה, יום ארץ ישראל להזכיר לנו אותה, להזכיר לנו את עצמנו, להחזיר לנו את תוכן חיינו.

שתולים בבית ה', בחצרות אלקינו יפריחו

במעמד נטיעות בישיבה החקלאית בכפר הרא"ה, ט"ו בשבט תש"א

בישראל חג הטבע הוא גם חגה של התגלות האלקות, "גדול יום הגשמים כיום שנתנה בו תורה" (תענית ז' א), ובאותה התגלות מפליאה של כחות בראשית מתעוררים לתחיה אנו מכירים את כח יוצר בראשית. אמונת זה סדר זרעים (שבת ל"א א). כל העולם כולו, כל נשמת רוח חיים, מבשרת ומודיעה על מציאות ה', ויום זה של מטע נטיעות הרי עם זה צריך להיות גם חיזוק לאותו מטע אלקי של חיי העולם אשר יטעו בתוכנו.

ביד רוטטת אנו שמים את השתילים באדמת הגבעה. קדם לזה הבנין הגדול, ואולם מורגש היה כי עדיין אין המזיגה שלמה, כי עדיין חיבור הבית אל האדמה אינו אלא חיבור חיצוני – תלוש ולבסוף חברו. מה שאין כן חיבורה של נטיעה זו, המתמזגת עם האדמה, מוציאה ממנה את לשדה ושואבת ממנה את מקור חייה.

בשימת השתילים באדמת גבעה זו הרינו חוגגים גם את חג השתל הישיבה החקלאית. כבר נחוגה בזמנה חגיגת חנוכת הבית, אבל רק כיום אנו חוגגים את חג השיתול בו.

”שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו” (תהלים צ”ב יד). חידוש מיוחד במינו בבית המדרש. הקמת לא רק בית ה', כי אם גם יחד עם זה חצרות אלקים. אם בכל הישיבות יש דאגה אחת, כי שתולים יהיו בבית ה', הרי כאן נוספת לזה דאגה נוספת, כי גם בחצרות האלקים יפריחו, כי קום תקום אותה מזיגה נפשית בנפש החניך אשר תורת ארץ ישראל תהיה מושקית בלשד אדמתה, ואשר עבודת ארץ ישראל והחיים בה יהיו לא רק בבחינה מקרית, אלא מתוך התאמה מיוחדת זו לזו. ברכה זו היא היא אשר אליה אנו נושאים היום את עינינו.

”כמסמרות נטועים”, מה מסמר זה קבוע, אף דברי תורה קבועים. אי תימא מה מסמר חסר ולא יתר אף דברי תורה כן, תלמוד לומר נטועים. מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרים ורבים” (תנחומא וילך א', במד”ר י”ד ד).

שתי סגולות הכלולות יחד בתורה: קביעות המסמרות של התמדת לימוד, ועם זה היותה נטועה ומעורה באדמת המציאות, שואבת ממנה את לשדה ומשפיעה מצדה עליה. רגיל תמיד להבין את אופיה המיוחד של תורת ארץ ישראל בקשר עם אוריא דארץ ישראל. מתוך זה לא היינו תופסים את הקשר של הישיבה לארץ זו אלא כרופף. אותו דף גמרא, אותן קושיות, וממילא אף אותו הלך רוח המצוי בישיבות חו”ל. לא ניקו מזה אף הישיבות החדורות באהבה לארץ, מכל מקום הקשר לארץ לא היה אורגני. הישיבה החקלאית פירושה ישיבה מעורה לא רק באוריא דארץ ישראל, כי אם מושרשת באדמתה. זו הבאה ליצור אותו טיפוס מופלא של תלמיד חכם אשר לא זו בלבד שלא תהא העבודה והתורה צוררות זו את זו, אלא שכל אחת תהא מסייעת לשניה ומחזקה.

זו השאיפה, שהחניך יהא מרגיש את עצמו שתול בבית ה' ואף מפריח בחצרות אלקינו.

"ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אלקי ישראל" (בראשית כ"א לג).

האב הראשון לכנסת ישראל סימל את קשרו עם הארץ הזאת בנטיעת אשל. כשמגיע אברהם לארץ וקונה בה שביתה, הוא רואה צורך לעשות איזה מעשה מקשר, לא רק עם אוירה של הארץ, ולא רק עם מה שעליה, אלא להתחבר אליה בקשר חי צומח ויונק, והוא נוטע את הנטיעה הראשונה של האיש העברי הראשון בארצו.

כי הנוטע זהו סימן שאין הישיבה ישיבת ארעי, כשהנביא ירמיהו בא לנבא על אורך גלות בבל הרי הוא אומר: "ונטעו גנות ואכלו את פרין" (ירמיהו כ"ט ה). כלומר, התערו והשתרשו.

לשעבר, כשהיינו בחו"ל, היינו מסמלים את הקשר אל הארץ באכילה מפירותיה, ואף ברכתנו האחרונה מסתיימת "שתעלנו לתוכה ונאכל מפריה ונשבע מטובה ונברכך עליה...".

ברוך השם שהגענו הנה, תקענו יתד נאמנה. מתנוססים לתפארה בתינו וחצרותינו, מתפשטים בהרחבה שדותינו המוריקים, והנה זכנו ה' והרינו גם זוכים לנטוע שתילים בתקוה כי גם נזכה לאכול מפירותיהם, וגם לשבוע מטובם. מה רבה הברכה והקדושה והטהרה הצריכה לשגב אותנו ולרומם אותנו ברגעים אלה.

והנה גם צד שני למטבע: "ויטע אשלי", חד אמר פונדק" (סוטה י"א), ומפרש רש"י (שם): אש"ל ראשי תיבות אכילה שתיה לוייה. לא רק לנו ולא רק לבנינו צריכים להיות השתילים האלה, לא רק לנו ולבנינו צריך לשמש הכיבוש הזה. אש"ל. בנטענו כיום נזכור את אלפי אחינו בני ישראל בצרה

ובשביה. אלה אשר עיניהם וידיהם נטויות לארץ הזאת, אלפים ורבבות מזי רעב ולחומי רשף, נמקים מסבל עוני שפלות ובזיון, נזכור כי אין אנו אלא בתפקיד חלוצים.

"ומי האיש כי יטע כרם ולא חללו ילך וישוב לביתו..." (דברים כ' ו'). האיש הזה הנוטע את הכרם גם הוא עוסק בתפקיד חשוב, אולם יש לפעמים שמסתתרים תחת המחסה הזה להפטר מעולם של חובות הציבור. אף הם צריכים לספק מים ומזון לאנשי המלחמה. וברגע זה נזכר את כל אלה המנותקים הסובלים ונחשוב בכל לב להכין להם את הפונדק המתאים. נדע כי לא רק לנו אנו נוטעים ושותלים, כי אם גם למען כל אלה האחים הרחוקים הנדחים אשר אין לאל ידם לשתף את עצמם במאמצי הבנין. יהי נא האשל גם בחינת פונדק לעולים הבאים.

כימי העץ ימי עמי

תש"ט

"אמונת זה סדר זרעים" (שבת ל"א א). אם למרות כל מה שעובר עלינו, אם למרות הצורך של היד האחת מחזיקה בשלח, בעמדות ההגנה והשמירה, ובכל זאת היד השניה עדיין ממשיכה בעבודת הנטיעה, אין זה אלא כח האמונה שלנו בהבטחות הקב"ה אשר לא נחלשה אצלנו.

מהשתילים הללו אנחנו למדים כיצד יש להאחז בכל הכחות בחיים, כיצד יש להלחם עם הפגעים שסופם להיות מנוצחים.

רוחות קשות גשמים עזים עוברים עליהם, והשתיל החדש המרכין את ראשו, המתיאש מלהמשיך, הוא נשבר והוא מת. אולם זה אשר כח החיים שלו הוא חזק, סובל את הכל בדומיה. סוחב לו הרוח ומוריד ממנו עלים, לפעמים גם שובר ענף, אולם העץ שומר על חיוניותו. כשהשמש מנצנצת עליו הוא קם ומתעורר, והגשמים אשר עברו עליו אינם משמשים לו אלא אמצעי ליתר גידול ויתר שגשוג.

"כימי העץ ימי עמי" (ישעיהו ס"ה כב). על כן, גם אנו נשאב את עידודנו. גם עלינו עוברת רוח זלעפות, גשמים עזים סוחפים מנשירים עלים וענפים. אולם כל זה לא ירפה את כחנו ואת אמונתנו.

*

חדשי קור סגריר וגשם עברו. הטבע כאילו נעמד. העצים בחלקם עומדים ערומים ונדמה היה כי הקיץ הקץ. הנה בא היום ושוב מתחילה הפריחה. אף ימי הגשם לא עברו לבטלה, דוקא הימים האלה שמשו להחלפת כח ולהתכוננות לחיים חדשים. סדר זרעים ישמש לנו גם מקור אמונה להתחדשות, להתערות, להתאחזות, בארץ אבות.

חג הנטיעות

תשכ"ו כנראה

"תביאמו ותטעמו בהר נחלתך... " (שמות ט"ו יז)

במהותו אין ט"ו בשבט חג רשמי, אין זכר ממנו בתורה, ואף בחז"ל כל עיקרו מושג הלכותי מסוים. ועם זאת, נאחזה בו המסורת היהודית ומנהג ישראל, שאף הוא הופך הלכה, והפך את היום ליומא דפגרא, כי אכן אם אמנם אין בו ממושגי חג שתוכנם כרגיל רוחני, יש בו משום סגולת ההתקשרות לארץ הזאת.

"אמונת זה סדר זרעים" (שבת ל"א א). בארצות הגולה, בארצות נכר, במקומות מרוחקים, עת החורף עומד כרגיל במלא תקפו ורוח זלעפות ופתיתי שלג מתנשאים באויר, אז הופיעה על השולחן הקערה עם מיני המתיקה מהארץ הרחוקה – התמר והתאנה והחרוב, והזכירה כי לא כאן המקום שלנו, כי אי שם במרחקים ישנה ארץ, ארץ ממש. אם יום יום הזכירו את ציון, הרי היתה זו ארץ רוחנית. לעומת זאת, בפירות הללו הועברה דרישת שלום מארץ של אדמה ומים ועצים וצמחים, ארץ שהיא דוגמת אותן ארצות שלא הצלחנו ולא יכולנו לשלוח בהן שרשים. ואם אמנם ברגע הנוכחי הכפור שולט בכל, "אמונת זה סדר זרעים", ועוד יבוא היום יגיה גם שמשנו, שם בארץ האבות...

ובעוד שבחז"ל הזכיר היום לנו את האדמה, הרי בארץ הזאת יש לו גם כן תפקיד, להזכיר את תוכן הנטיעה של העם. להנטע פירושו לשלוח שרשים, פירושו לינוק, פירושו להתערות. לא כל פרי יכול לגדול בכל ארץ,

לא כל אקלים מסוגל לגדל עץ מסוים. גבול ישראל הוא הארץ הזאת, אשר בה יוכל לפרוח.

גם כאן צריך הרבה אמונה לסדר זרעים, שאף על פי שבנראה לא באה התעוררות הרוח, ויש הרבה החושבים כי התנאים של מדינה עצמאית גורמים להתרחקות מהמושגים הרוחניים שאפיינו את העם, הרי באמונה מבינים כי הפרוצס הראשון של ההנטעות הוא התמסמסות הגרעין. כי לא ברגע אחד מתחיל העץ לפרוח, כי מוכרח הוא לעבור תהליך של שפל, אולם אח"כ מזה ילך ויפרח, ילך יקום וישתרש העץ הענף המשמח אלקים ואדם...

יש כאלה הנתפסים ליאוש ומתכחשים לארץ, גם אם נמצאים בה. יש כאלה הנתפסים ליאוש ומטיפים לכניעה. הם אומרים: אם ישנה התפרקות, הבה ונקל יותר ממשטר של תורה. אל נתבע השלטה של דיני ישראל בחומרתם, נסתפק במועט, אם זוהי תפלה רפורמית, שאינה מקדשת השבת, אם מתרעמים על חוקי אישות, נתיר את האיסורים.

ולא יבינו, כי בתהליך ההנטעות ישנן בהכרח תופעות של שפל, ובהשבר מסגרות ישנות של חיי גולה נפגעת בהכרח המסורת, ובתהליך ההיתוך של הגלויות נפגמת בהכרח גם דרך החיים. אולם ניכרים גם יחד ניצני פריחה, ונוער צברי ההולך וגדל בישיבות, הולך וגמל, מחר מחרתיים יופיעו הללו יוצאי ישיבות כבעלי שאר רוח, שומרי המצפון. והנוער המשתלם במוסדות מדעיים, אשר אינם מתבישים ביהדותם, ונושאים ברמה את חותמת הדת עליהם, הנוער בשדות העמל בישובי תורה ועבודה אשר התמזגות חיי יושר ועמל עם קיום מצוות הוא בשבילם דבר המובן מאליו.

"תביאמו ותטעמו בהר נחלתך ...".

תבאמו ותטעמו

ראשי פרקים

בין פרשה לפרשה חל השנה יום ט"ו בשבט, בין שירת הים לבין ה"נעשה ונשמע". קבלת התורה לפני הכניסה לארץ, ותפילת "תביאמו ותטעמו" לפני קבלת התורה. ללמדנו, שאין ארץ בלי תורה ואין תורה בלי קשר לארץ, שתורה קדמה לארץ בכדי לבנות ארץ על פי מתכונת נתונה מראש, שעצמאות היא לשם אפשרות של בניית מדינת הרוח, ציונות מדינית לשם ציונות רוחנית, נעשה למען הנשמע. "כי האדם עץ השדה" (דברים כ' יט). העץ שרשיו באדמה ונופו נוטה כלפי מעלה. האדם הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

"הציבי לך ציונים" (ירמיהו ל"א כ, ספרי דברים מ"ג), כי המטרה היא "ממלכת כהנים וגוי קדוש", ואין לבנות ממלכה, ואין להקים גוי קדוש אלא כאן. המטרה היא לבנות מדינה שיהיה בה דמיון חיצוני לשאר מדינות, ובאופן פנימי תהיה אחרת. "נשמע" במובן של נְשָׁמַע, שיהיה לזה הד, כדוגמת "וישמע יתרו", "שמעו עמים ירגזון".

"ותטעמו בהר נחלתך" (שמות ט"ז יז). הם, גאולי מצרים אשר נתנסו בניסיון המר של "וּיֵאָחֲזוּ בָהּ" בארץ גושן אשר בארץ מצרים, הם אשר התאכזבו מהגרות בארץ נכריה, התפללו כי אכן יזכו בניהם להנטע בארץ. ויש לתפילה שתי משמעויות. האחת, שתנתן להם האפשרות להנטע, שלא יחמוד איש את ארצך, שיראו כי שם ה' נקרא עלינו, שישמר גבולם מכל אויב מבחוץ. והשניה, שישמרו מכל מרפי ידים מבפנים, שלא יתעורר

מדי פעם ה"נתנה ראש ונשובה..." , שלא יזכרו מדי פעם את סיר הבשר, שיבינו כי רוצה אדם בקב שלו מט' קבים של חברו, שלא נטשטש את הקו המבדיל שבין ישראל לעמים, שנשמור על הכרת ה"אתה בחרתנו". ושנדע גם את התוכן הממשי של הבחירה, שלא נגלוש מלאומיות ללאומנות, ושלא נקטין את עצמנו לעומת עמי הנכר, שנדע שלא לסטים אנחנו.

"ותטענו בגבולנו", להנטע בגבול הוא לשמור על קו הגבול המבדיל בין אדישות לבין קנאות מופרזת. בין אי תגובה לבין השחתת רכוש, בין תוכחה שנכנסת לאזניים לבין תוכחה שמעוררת "להכעיס". לשמור על הגבול, עד היכן בקורת והיכן הערכה, שהרי "מכל מלמדי השכלתי".